

Специални диети и хранителни табути в Древна Тракия

Peculiar Diets and Food Taboos in the Ancient Thrace

Ели Филипова

Институт за балканистика с Център по тракология „Проф. Александър Фол“,
Българска академия на науките

Абстракт: Писмените извори и интердисциплинарните изследвания предоставят доказателства за съществуването на особености в диетата на древното тракийското общество, включващи въздържанието за ограничен период от време или пълната забрана за консумация на отделни категории храни. В дадени случаи документираните хранителни табути чертаят граница между обикновеното население и малки изолирани групи, които имат привилегията да се хранят различно. Съществуващите специални диетични режими у траките и техните съседи – гърци и скити, биха могли да бъдат разгледани дори като етноразграничителен маркер за отделните народи от Балканите.

Ключови думи: траки, конско месо, лъвско месо, пост, идентичност

Key words: Thracians, horse meat, lion meat, fasting, identity

Прочутият афоризъм от XIX в. „Dis-moi ce que tu manges, je te dirai ce que tu es“¹ трудно би могъл да бъде приложен при проучванията върху диетата не само на траките, но и на други древни общества. През I хил. пр. Хр. хранителният режим на населението на Балканите и съседните райони е в голяма степен предопределен от природните дадености на изследваните територии. Дневното меню се попълва основно от местната флора и фауна, а вносните стоки са привилегия предимно за елита. Въз основа на това по-скоро трябва да се помисли върху обратната зависимост, в която сведенията за храните, от които траките се отказват/ограничават или им е забранено да приемат, поради съществуващо табу или друго съображение, издават повече за тяхната културна идентичност и самоопределение. Дори е възможно определени обществени групи и съсловия да се заявяват именно чрез храната, която не консумират.

ПОСТ

Традиционно в различни религиозни учения е практикуван пост, изразяващ се във въздържание от определени групи храни. Обикновено той е ограничен във времето и свързан

Eli Filipova is PhD student at the Institute of Balkan Studies with Centre of Thracology at the Bulgarian Academy Sciences.

E-mail: eli.filipova@balkanstudies.bg

с конкретни празници от обредния цикъл. Подобни практики не са чужди и на Тракия. В научната литература е изказано предположение, че индикация за упражняването на пост сред траките дава едно сведение на Псевдо-Плутарх². В него е отбелязано, че преди практикуване на определен ритуал, изразяващ се в хвърлянето на семена в огъня за постигане на интоксикация, траките приемат само даровете на Деметра, т.е. растителна храна. Настрани от чисто религиозния контекст на описаните действия, зад който стоят твърде много неизвестни, подобно ограничение вероятно се дължи на желанието за пречистване на организма – в духовен, но и в чисто физически план. Както е известно религиозните забрани и ограничения нерядко имат практични и дори прозаични обяснения³. Консумацията единствено на растителна храна – вероятно житна смес, приемана в продължение на няколко дни, без съмнение би действала разтоварващо на организма, а в допълнение би могла да усилва и ефекта на наркотичните растения върху постилия човек.

ОБЩЕСТВЕНИ ГРУПИ И СЪСЛОВИЯ, ХРАНЕЩИ СЕ РАЗЛИЧНО ОТ ОСТАНАЛИТЕ ТРАКИ

Писмените извори дават сведения за траки, практикуващи не просто пост за даден период от време, а такива, които през целия си живот се въздържат от определени храни. В „Илиада“ се споменават благородните хипемолги, които пият кобилешко мляко, и абиите, които са най-праведните сред хората⁴. Страбон, цитирайки Посидоний, разказва за мизите, които заради почитта си към боговете се въздържат от всякаква дишаща храна и консумират единствено мляко, сирене и мед. Те живеят мирен живот и поради това са наричани почитатели/страхувачи се от боговете (θεοσεβείς), както и капнобати (καπνοβάτας) – хранещи се с дим⁵. Съществуват и траки, които не живеят с жени (Θρακῶν οἱ χωρὶς γυναικὸς ζῶσιν) или т.нар. ктисти (κτίστας)⁶. Всички изброени според Страбон са споменатите от Омир хипемолги и абии, към които той добавя и галактофагите

(ἀγαυοὺς ἱππημολγῶν γλακτοφάγους ἀβίων τε, δικαιοτάτους ἀνθρώπων). Изглежда, изворите описват неголеми общности, като според някои изследователи споменатите траки са номадски племена. Други търсят обяснение за начина им на живот в религиозния характер на тези общества и техните орфически вярвания⁷. Малко вероятно е, поне що се отнася до мизите, да са описани номади, тъй като събирането на мед, дори и от диви пчели, предполага някаква уседналост и познаване на региона и местата за пчелене. Не е изключено тези общества, независимо от това дали са обединени от определена доктрина, включваща различни ограничения, включително и хранителни, да консумират единствено продукцията, която самите те произвеждат в затворената си общност. Подобно нещо се наблюдава и при монасите през Средновековието⁸. Макар и причината за специалните режими на хранене на определени групи от тракийското общество да е все още дискуссионна, тези диети не са обичайни за останалата част от населението и предизвикват интереса на античните гръцките автори.

Различен начин на хранене вероятно има и военното съсловие, част от което принадлежи на аристокрацията. Един откъс от Страбон за Буребиста, който налага строга дисциплина на гетите, изразяваща се в упражнението, въздържание от вино и отдаденост на командите му⁹, дава основание да се помисли върху съществуването на специален режим, следван от тракийските воители, който изключва консумацията на алкохол. Тези ограничения при гетите обаче вероятно не са повсеместна практика сред останалите траки, тъй като Ксенофонт разказва за одрисите, които погребват загиналите в битка другари с пиене на вино¹⁰. Разбира се, подобен акт може да се разглежда и като воински дълг и спазване на погребалните ритуали, които винаги включват гроздовата напитка. Положително от гледна точка на армейския ред, дори и да няма пълна забрана в приема на алкохол, вероятно съществува контрол върху дневния му прием. Регламентиране на количеството вино във войнишката дажба е наблюдавано и при изследванията върху диетата на римските воители¹¹.

¹ „Каж ми какво ядеш и ще ти кажа какъв си“, Jean Brillat-Savarin.

² Ps. Plut. Fluv 3, цит. в: Georgieva 1999: 97; Bayrakov 2014: 278.

³ Finke 2013: 297–313.

⁴ ἀγαυῶν ἱππημολγῶν γλακτοφάγων ἀβίων τε δικαιοτάτων ἀνθρώπων (Hom. II. 13. 1).

⁵ Strab. 7.3.

⁶ Strab. 7.3.

⁷ Popov 1989. За тайните общества при траките виж: Fol 2020.

⁸ Jotischky 2011.

⁹ ἀσκήσει καὶ νήψει καὶ τῷ προσέχειν τοῖς προσταγμασιν (Strab. 7.3.11).

¹⁰ Xen. Hell. 3.2.5.

¹¹ Davies 1971: 122.

Освен ограничението за консумация на алкохол, по всяка вероятност армейският режим включва и други хранителни рестрикции или може би представлява фиксирано меню. Писмените извори предоставят твърде малко сведения за ежедневието на тракийските воители, но тези липси биха могли да се попълнят от увеличаващите се интердисциплинарни изследвания от последните години. За съжаление, анализът на човешки останки от погребения, разпознати като принадлежащи на воители¹², е затруднен от практикувания обичай на кремацията на телата. Антропологичните изследвания върху индивиди от гробове с трупополагане обаче показват добра мускулатура при мъжкото население като цяло¹³. Плутарх също описва траките като ви-

соки и снажни мъже¹⁴. Такива ги наблюдаваме и в бойните сцени в гробниците и вазописта (Ил. 1-2)¹⁵. Една комична сцена от Аристофановата комедия „Ахарняни“, която включва племето одоманти, дава любопитно предложение за хранителния продукт, който разгорещява кръвта на траките и ги прави войнствени и агресивни¹⁶. Одомантите открадват чесъна на Дикайополис¹⁷ и след като вкусват от него напомнят на бойните петли, на които се дава стръкче чесън преди началото на играта¹⁸. И макар че епизодът е алегоричен и в него по-скоро е заложена отрицателната нагласа на Аристофан към войната, той дава възможност да се помисли върху компонентите, които изграждат ежедневието меню на тракийския воин.

Илюстрация 1. Червенофигурна каничка от Аполония Понтика с изображение на тракийски воители, V в. пр. Хр. (Архив на ИБЦТ-БАН).

Illustration 1. Red-figure small jug from Apollonia Pontica with an image of Thracian warriors, 5th century BC (Archives of IBSC-T-BAS).

Илюстрация 2. Фреска над входа към кръглото помещение в гробницата при с. Александрово (Порова 2021: 83).

Illustration 2. Fresco above the entrance to the round chamber in the tomb near the village of Alexandrovo (Pорова 2021: 83).

ТАБУ ВЪРХУ КОНСУМАЦИЯТА НА ОПРЕДЕЛЕНИ ФАУНИСТИЧНИ ВИДОВЕ

По-горе в текста вече бяха споменати траките, които не приемат никаква дишаща храна¹⁹. Ако пълното въздържание от консумация на животинско месо обаче не е общовалидно за цялото население, то забраната за приготвяне

на определени фаунистични видове може да се приеме като повсеместно културно табу, което се потвърждава и от археозоологичния материал от различни обекти.

Така например в Тракия не е позволена кулинарната употреба на лъвско месо, макар и да съществуват множество податки в античните текстове, че видът се запазва на Балканите до I в. сл. Хр.²⁰ Според древните автори границата

¹² Поради специфичния инвентар от защитно и нападателно въоръжение (Katincharova 2003: 5-13).

¹³ Yordanov, Cholakov 2005: 108-123; Galabova, Atanasova 2018: 5-38.

¹⁴ Plut. Aem. 18.3.

¹⁵ Georgieva 2005: 32-40.

¹⁶ Franko, Moore, O'Bryhim, Olson 2001: 43, ref. 21.

¹⁷ Aristoph. Acharn., 160-170.

¹⁸ Aristoph. Acharn., 160-170.

¹⁹ Strab. 7.3.

²⁰ Hdt. 7.125-126; Paus. 6.5; Aristot. Hist. Anim. 606b 14-17; Plin. Nat. 8.18; Xen. Cyneg. XI.1.

на неговите местообиталища е река Нестос, която тече през Абдера и река Ахелой, която тече през Акарнания²¹. Херодот разказва, че докато армията на Ксеркс преминава през Тракия, лъвовете нападат камилите, носещи провизии, но не и хората. В иконографията на тракийското изкуство не липсват сцени с лов на лъв или самото животно, убиващо бик, елен или

кошута (Ил. 3-6)²². Изображенията на хищника са елемент и от гробничната архитектура в Тракия. Така например върху фронтоната над входа на култовия комплекс „Жаба могила“ при гр. Стрелча в релеф са представени два лъва (Ил. 7). В „Четињова могила“, с. Старосел от двете страни в подножието на стълбището са запазени два постаментата, върху които вероятно

Илюстрация 3. Златна предпазна броня от Могила № 1 при с. Чернозем, Пловдивско, с лъвовете, преследващи сърни, V в. пр. Хр. (Kisyon 2021: 45).

Illustration 3. Golden protective armour from the Tumulus No. 1 near Chernozem village, Plovdiv region, with lions chasing deer, 5th century BC (Kisyon 2021: 45).

Илюстрация 4. Каничка от Рогозенското съкровище с лъв, нападащ кошута, IV в. пр. Хр. (Архив на ИБЦТ-БАН).

Illustration 4. Pitcher from the Rogozen treasure with a lion attacking a hind, 4th century BC (Archives of IBSC-T-BAS).

Илюстрация 5. Каничка от Рогозенското съкровище с Великата богиня с лък и стрели, яздеща лъвица, IV в. пр. Хр. (Архив на ИБЦТ-БАН).

Illustration 5. Small jug from the Rogozen treasure with the Great Goddess with a bow and arrow, riding a lioness, 4th century BC. (Archives of IBSC-T-BAS).

Илюстрация 6. Сребърна апликация от с. Луковит, Ловешко с лъв, нападащ елен, IV в. пр. Хр. (Venedikov 1977: pl. 8).

Illustration 6. Silver plaque from the village of Lukovit, Lovech region with a lion attacking a deer, 4th century BC. (Venedikov 1977: pl. 8).

²¹ Hdt. 7.125-126; Paus. 6.5; Aristot. Hist. Anim. 8.27.4; Plin. Nat. 8.18; Xen. Cyneget. XI.1.

²² Лъв е изобразен върху златния нагръдник от Башова могила при с. Дуванли, Пловдивско, от V в. пр. Хр. Лъвовете, преследващи сърни, са представени върху златен нагръдник от гроб при Чернозем, Пловдивско, от V в. пр. Хр. Две лъвски глави с рога стоят върху дръжките на сребърна амфора ритон от Кукова могила, Дуванлии, нач. на V в. пр. Хр. Две апликации от с. Луковит, Ловешко, представят конник, нападащ с копието си лъв, а други две отразяват лъв, захапал елен. Сцена с лъв, нападащ елен или бик, има и върху апликация от Враца и Летница. Две канички от Рогозенското съкровище представят лъв, нападащ кошута, и Великата богиня, представена с лък и стрели, яздеща лъвица. Всички те принадлежат на IV в. пр. Хр. Лъв се нахвърля върху сърна в апликацията от с. Долна Козница, Кюстендилско, от кр. на IV – нач. на III в. пр. Хр.

Илюстрация 7. Релеф на европейски лъв върху левия ъгъл на фронтоната над входа на култов комплекс „Жаба могила“ (Dimitrova 2021: 128).

Illustration 7. Relief of a European lion on the left-hand corner of the pediment above the entrance of the Zhaba Mogila Cult Complex (Dimitrova 2021: 128).

са се издигали статуи на хищника в естествен размер, тъй като в близост са открити три фрагмента от лъвски лапи. Разбира се, необходимо е да се подхожда предпазливо при използването на тракийското изкуството като исторически извор, но макар и алегорична, лъвската образност отразява определени тенденции в развитието на обществото. Вероятно след втората пол. на I хил. пр. Хр. видът започва да се идентифицира с царската власт и вследствие на това се формира и забраната за неговата консумация. Сведенията на Плутарх за одриския владетел Котис, който подарява лъв на „едно-го, който му подарил леопард“²³, освен разказ за демонстрация на превъзходство, от страна, на базилевса, внушена чрез йерархията в животинското царство, отразява и акт, с който ясно се дефинирана симбиотичната връзка между царската институция и лъва. В Тракия находки на кости от този хищник, носещи следи от кулинарна обработка, се откриват за последно в енеолитните селища при с. Слатино, Софийска област, и в Дуранкулак²⁴, а след това с формирането на тракийския етнос и изграждането на неговата идеологическа система лъвът се превръща в неприкосновено животно. За съжаление обаче човешката дейност и климатичните промени водят до изчезването на вида в кр. на I в. пр. Хр. – нач. на I в. от Хр.²⁵

В Тракия кулинарните табута, забраняващи приема на месо от определени животни

не се изчерпват само с екзотичните представители на древната фауна на Балканите, но и с видове, които стоят много по-близо до човека. Едно от тези животни е конят. Остеологичните анализи на животински кости на енеолитното селище при Телиш-Редута установяват, че по останките от откритите диви коне, вероятно т.нар. тарпани (*Equus termini*), има следи от термална обработка²⁶. Конете от раннобронзовото селище при Урдовиза също са използвани като източник на храна. Те принадлежат на вида *Equus latipes* и вече са domesticiрани²⁷. Вероятно с одомашняването на вида и включването му в определени дейности от живота на човека през I хил. пр. Хр. отпада по-ранната му функция на храна в Тракия. В изворите дори се появява обратното взаимодействие с историята за царя на бистоните Диомед и неговите кобили, хранещи се с човешко месо²⁸. Тракийският елит разполага с лични коне, които са верен спътник по време на път, война, лов и състезания (Ил. 8-9), а след смъртта на своя собственик са погребвани заедно с него. Анализите на костите на тези животни от обекти с погребален контекст не показват следи от кулинарна обработка. В Тракия ролята на коня в лова и войната и особено икономическата му функция при транспорта на стоки положително го поставя в отделна категория от останалите домашни животни, които са ползвани и като източник на храна.

²³ Plut. Regum 15, леопард (πάρδαλις) и лъв (λέων).

²⁴ Ninov 1989: 55-60.

²⁵ Ninov 1989: 59; Sallares 1991: 401-402; Bartosiewicz 2009: 275-289.

²⁶ Ribarov, Boev 1997: 66.

²⁷ Ribarov 1991: 113-119.

²⁸ Apollod. 2.5.8.

ТАБУТАТА ПРИ ТРАКИТЕ И ТЕХНИТЕ СЪСЕДИ – ЕТНОРАЗГРАНИЧИТЕЛЕН ПРИЗНАК

Хранителните табута при траките и техните съседи – гърци и скити чертаят границите в мисленето и религията на тези три отделни етноса. Кулинарните забрани, които съществуват в Тракия, не са валидни за Гърция и Скития и обратното. Обяснение може да бъде потърсено включително и в различията в тяхната политическа организация. Така например в полисният модел и липсата на царска идеология в Гърция може да бъде открита причината за липсата на табу върху консумацията на лъвско месо там. В Кастанас, Гръцка Македония са регистрирани множество останки от този благороден хищник, датирани от различни периоди и порционирани за готвене, а в Централна Гърция е намерена лопатка със следи от разфасоване и сваряване²⁹. Изглежда обаче консумацията на това животно не е изолирано явление в Античността, привично единствено за южните съседи на траките. Гален например пише, че някои народи, без да уточнява кои, ядат лъвско месо, но е необходимо то да бъде сварено два пъти, преди прием³⁰.

Различията в хранителните табута при траките и техните съседи вероятно са отзвук и на несъответствия в организацията на работния

процес и ежедневните занимания на населението. Пример за това е многофункционалността, която конят има в тракийска среда и която по всяка вероятност поражда табу върху неговата консумация в контраст с данните от интердисциплинарните изследвания за Гърция и Скития. Остеологичният анализ там показва, че тези животни са служели за храна, както в ежедневието, така и в ритуален контекст. Конски кости със следи от разчленяване и порционирание са открити в светилището на Херакъл на о. Тасос, Артемизиона в Ефес, в яма от светилището на Херос и Деметра в Месена³¹. На север в румънските обекти археозоологичните анализи също дават подобни сведения. Така например в селищата от РЖЕ – Rasova-Malul Roșu, Revărsarea-Dealul Tichilești, Telița-Amza, Niculițel-Cornet и Babadag е консумирано конско³². В елинистическия пласт на Cogeaș, при Констанца месото на конете и мулетата също е служело за храна³³. Възможно е отзвук на тази практика да е и разказът на Страбон за номадите, които се хранят с конско месо³⁴.

Диференциацията в отношението на траки, гърци и скити към заобикалящата ги фауна по всяка вероятност се дължи на религиозни различия, като например забраната за консумация на делфинско месо в Гърция. Това морско създание е тясно свързано с гръцката митологията и Посейдон, както и с Аполон и

Илюстрация 8. Детайл от фреската в куполното помещение в Казанлъшката гробница (Popova 2021: 61).

Illustration 8. Detail of the fresco in the domed chamber of the Thracian Tomb of Kazanlak (according to Popova 2021: 61).

Илюстрация 9. Състезание с колесници – детайл от фреската в куполното помещение в Казанлъшката гробница (Popova 2021: 61).

Illustration 9. Chariot race – detail of the fresco in the domed chamber of the Thracian Tomb of Kazanlak (according to Popova 2021: 61).

²⁹ Bartosiewicz 2009: 280, fig. 4.

³⁰ Galen, De alim. facul. 6.664.

³¹ Ekroth 2007: 249-272.

³² Ailincăi 2016: 222.

³³ Haimovici 2003: 258.

³⁴ Strab. 7.4.6.

основаването на светилището в Делфи³⁵. Именно заради това използването му за храна е недопустимо за елините. Ксенофонт обаче пише, че южночерноморското тракийско племе мосинойки затваря амфори с осолено делфинско месо³⁶. Гален, според когото вкусово този морски бозайник наподобява риба тон, също дава подобни предписания. Според него делфинското принадлежи на месата, които трябва предварително да бъдат мариновани³⁷. Вероятно липсата на тясна обвързаност на това морс-

ко животно с религиозната система на траките е и причината да не съществува табу за неговата консумация в Тракия³⁸.

С привличането на все повече интердисциплинарни изследвания, които да допълнят, потвърдят или отхвърлят писмените сведения от Античността, ще бъдат разкрити нови факти за практикуваните от траките специални диетични режими и хранителни табута, които ги отличават от техните съседи и оформят тяхната културна идентичност.

БИБЛИОГРАФИЯ

Ailincăi 2016: Ailincăi, Sorin-Cristian. Before the Greeks. The Early Iron Age in Dobrudja. In: Prehistoric settlements: social, economic and cultural aspects. Seven studies in the Carpathian area (eds. Florin Gogăltan, Cristina Cordoș). Cluj-Napoca, 201-236.

Bayrakov 2014: Bayrakov, Dimitar. Планински светилища в Южна Тракия. [Planinski svetilishta v Yuzhna Trakiya.]. PhD Dissertation, Faculty of History, Sofia University 'St. Kliment Ohridski'. Sofia.

Bartosiewicz 2009: Bartosiewicz, Lőszly. A Lion's Share of Attention: Archaeozoology and the historical record. – Acta Archaeologica, No. 60/1, 275-289.

Bianucci, Landini 2007: Bianucci, Giovanni, Walter Landini. Cetacea: An Historical Overview. In: Reproductive Biology and Phylogeny of Cetacea. Whales, Dolphins and Porpoises (ed. Debra Lee Miller). Enfield, NH, 1-33.

Davies 1971: Davies, Robert William. The Roman Military Diet. – Britannia, No. 2, 122-142.

Dimitrova 2021: Dimitrova, Diana. Zhaba Mogila Cult Complex Near the Town of Strelcha. In: Cinnabar – the Royal Colour in Thracian and Roman Cultures in the Bulgarian Lands (eds. Valeria Fol, Ruja Popova, Rossitsa Manova). Sofia, 126-131.

Ekroth 2007: Ekroth, Gunnel. Meat in Ancient Greece: Sacrificial, Sacred or Secular. – Food & History, No. 5/1, 249-272.

Finke 2013: Finke, Roger. Origins and Consequences of Religious Restrictions: A Global Overview. – Sociology of Religion, No. 74/3, 297-313.

Fol 2020: Fol, Valeria. Thracian Secret Societies. Sofia.

Franko, Moore, O'Bryhim, Olson 2001: Franko, George Fredric, Timothy J. Moore, Shawn O'Bryhim, S. Douglas Olson. 'ACHARNIANS'. In: Greek and Roman Comedy: Translations and Interpretations of Four Representative Plays (ed. Shawn O'Bryhim). Austin, University of Texas Press, 36-82.

Galabova, Atanasova 2018: Galabova, Borislava, Nadezhda Atanasova. Антропологичен анализ на костни останки, открити в археологически обекти от България. Разкопки 2015 г. [Antropologichen analiz na kostni ostanke, otkriti v arheologicheski obekti ot Balgariya. Razkopki 2015 g.]. – Интердисциплинарни изследвания [Interdistsiplinari izsledvaniya], No. 25, 5-38.

Georgieva 1999: Georgieva, Rumiya. Храна и хранене (края на II-I хил.пр.н.е.) [Hrana i hranene (kaya na II-I hil.pr.n.e.)]. In: Etnologiya na trakite (eds. Rumiya Georgieva, Toshko Spiridonov, Mariya Reho). Sofia, 71-111.

Georgieva 2005: Georgieva, Rumiya. Каничка от Карнобат с изображения на тракийски войн [Kanichka ot Karnobat s izobrazheniya na trakiyski voyn]. – Археология [Arheologiya], No. 1/4, 32-40.

Haimovici 2003: Haimovici, Sergiu. The Study of the Archaeozoological Remains from Cogealac (Constanța County) Belonging to the Hellenistic Period – Studia Antiqua et Archaeologica, No. 9, 253-260.

Jotischky 2011: Jotischky, Andrew. A Hermit's Cookbook: Monks, Food and Fasting in the Middle Ages. London & New York.

Katincharova 2003: Katincharova, Daniela. Гроб на войн от елинистическата епоха при Църнча [Grob na voyn ot elinisticheskata epoha pri Tsrancha]. – Археология [Arheologiya], No. 44/4, 5-13.

³⁵ Bianucci 2007: 4.

³⁶ Xen. Anab. 5.4.28.

³⁷ Galen 728, 738.

³⁸ Мосинойките също така мажат телата си с рибено масло, извлечено от уловените делфини.

Kisyov 2021: *Kisyov*, Kostadin. Necropolis near Chernozem Village, Plovdiv Region Tumulus No. 1. In: *Cinnabar – the Royal Colour in Thracian and Roman Cultures in the Bulgarian Lands* (eds. Valeria Fol, Ruja Popova, Rossitsa Manova). Sofia, 42-51.

Popov 1989: *Popov*, Dimitar. Залмоксис. Религия и общество на траките [Zalmoksis. Religiya i obshtestvo na trakite]. Sofia.

Popova 2021: *Popova*, Ruja. Tholos Tomb below the Tyulbeto Tumulus Kazanlak. In: *Cinnabar – the Royal Colour in Thracian and Roman Cultures in the Bulgarian Lands* (eds. Valeria Fol, Ruja Popova, Rossitsa Manova). Sofia, 52-61.

Ribarov 1991: *Ribarov*, Georgi. The Osteological Material from Sunken settlement at Ourdoviza. – *Actes du symposium International 'Thracia Pontica'*, No. 4, 113-119.

Ribarov, *Boev* 1997: *Ribarov*, Georgi, *Zlatozar Boev*. Костни останки от диви и домашни животни от праисторическото селище „Те-

лиш-Редутите“ при с. Телиш (Плевенско). [Kostni ostanki ot divi i domashni zhivotni ot praistoricheskoto selishte „Telish-Redutite“ pri s. Telish (Plevensko)]. – *Historia naturalis bulgarica*, No. 7, 61-70.

Sallares 1991: *Sallares*, Robert. *The Ecology of the Ancient Greek World*. Ithaca, New York, Cornell University Press.

Venedikov 1977: *Venedikov*, Ivan. The Archaeological Wealth of Ancient Thrace. – *The Metropolitan Museum of Art Bulletin*, No. 35/1, 7-71.

Yordanov, *Cholakov* 2005: *Yordanov*, Yordan, Slavcho *Cholakov*. Антропологично проучване на некрополите от желязната епоха в Исперихска община [Antropologichno prouchvane na nekropolite ot zhelyaznata epoha v Ispershka obshtina]. In: *Хелис IV. Изследвания, резултати и проблеми в „Сборяново“* [Helis IV. Izsledvaniya, rezultati i problemi v 'Sboryanovo' (ed. Diana Gergova)]. Sofia, 108-123.

Peculiar Diets and Food Taboos in the Ancient Thrace

Eli Filipova

Written sources and interdisciplinary analysis provide evidence for the existence of peculiarities in the diet of ancient Thracians, including abstinence for a limited period of time (fasting?) or a complete ban on the consumption of certain foods. In some cases, documented food taboos draw a line between the general population and small isolated groups who have the privilege of eating differently. The information about the food that the Thracians refuse / restrict or are forbidden to accept could reveal more about their cultural identity and self-determination. It is even possible for certain social groups and classes to declare themselves through the food they do not consume. The existing special dietary regimes of the Thracians and their neighbors – Greeks and Scythians – could even be considered as an ethno-distinctive marker for the different nations of the Balkans.

